

ESGLÉSIA I SOCIETAT EN UN POBLE DEL PENEDEÈS DURANT EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX

Ramon Arnabat i Mata

Fem la nostra anàlisi sobre les relacions entre Església i societat¹ a partir de l'estudi de Santa Margarida i els Monjos². Un municipi meitat agrícola i meitat industrial (extracció i fabricació de ciment), situat a la plana pre-litoral de l'Alt Penedès i amb una població que, en els anys trenta, se situà al voltant dels dos mil habitants.

Aquest treball s'emmarca dins la proposta d'estudiar les relacions entre la institució religiosa i el conjunt de la població³. També tracta d'esbrinar quin era el poder de l'Església, en la primera meitat del XX, dins la comunitat rural i quins eren els comportaments de la població vers l'Església i la religió, que anaven des de l'anomenada religiositat popular a l'anticlericalisme.

Influència del rector i del món religiós en la comunitat local al tombant de segle

Sempre s'ha donat per suposat que, en el segle XIX, la majoria de la població catalana havia estat profundament religiosa. Però l'anàlisi detallat de la informació de què disposem no sembla confirmar aquesta hipòtesi pel que fa al municipi de Santa Margarida i els Monjos⁴. Car, si bé és cert que hi havia

1. Utilitzem com a síntesi sobre l'Església catalana contemporània les obres de Josep MAS-SOT i MUNTANER: *Aproximació a la història religiosa de Catalunya contemporània*, Barcelona, 1973 i *L'Església catalana al segle XX*, Barcelona, 1975.

2. Per a l'evolució històrica d'aquest municipi, vegeu Ramon ARNABAT: *La gent i el seu temps. Història de Santa Margarida i els Monjos. De la fil·loxera a la Guerra Civil. 1890-1940*, Santa Margarida i els Monjos, 1993.

3. Agafem la proposta de Jordi FIGUEROLA i Casimir MARTÍ: "L'Església a Catalunya durant la Restauració: Estat de la qüestió" dins *Catalunya i la Restauració*, Manresa, 1992, pp.269-275, pàg. 272 per a la proposta.

4. La informació, si no es diu el contrari, ha estat extreta de Josep Ignasi ESCALA FERRANDO, rector: *Consuetud de la Parròquia de Sta. Margarida del Panadès*, 1858, Joan BASANY, rector: *Observacions sobre algunes de les principals costums d'eixa parròquia de Sta. Margarida del Panadès*, 19 de juny de 1904, Antoni CODINA, rector: *Consuetud de funcions parroquials*, 1849, localitzades totes a l'Arxiu Parroquial de Santa Margarida i els Monjos (AP-SMM). Més informació a l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB). *Visites Pastorals. Parròquies foranes*: 1853 (26 de juny), vol. 91, 1886 (28 de maig), vol. 81, 1915 (16 de novembre), vol. 105; 1927 (29 d'octubre), vols. 117 i 118, i 1935 (26 de març) vol. 129.

una important participació en determinades festes litúrgiques, no hi havia gaire gent que, a finals del XIX o començaments del XX, assistís regularment a la missa dominical. La diferència entre una religiositat aparent i una religiositat real ha estat assenyalada per Pere Anguera per al segle XIX⁵

En un informe de l'estat d'aquesta parròquia en la segona meitat del segle XIX, el rector, informava referent al nucli dels Monjos que: "debe advertirse que son Monjos sin hábito no cogulla, en cuyo pueblo existe el foco de todos los siete pecados mortales, con todos sus ahijados, los habitantes todos en general, son de un caracter hipócrita por aparentar lo que no son, ignorantes, y al mismo tiempo malisiosos, y muchos de ellos muy viciados, de modo que el conjunto forma uno de los pueblos más devirtuados y relajados del llano del Penedés. Y de esto tienen fama ganada por todas partes en donde tienen noticia del pueblo de los Monjos"⁶.

A finals del segle XIX, el rector continuava queixant-se que al municipi, i sobretot al nucli dels Monjos, "hay algunos que profesan claramente la impiedad, no creyendo en nada, dejando de cumplir las propuestas de nuestra Madre Iglesia, procurando imbuir sus perversas ideas a los demás para hacerles impios como ellos, pero sino logran esto, a lo menos logran hacerles indiferentes en materias de religión, y esto lo prueba evidentemente el poco caso, que hacen de las repetidas exortaciones, y avisos, que con mucha solicitud dán los párrocos y otros ministros sobre los asuntos más esenciales como la santificación de las fiestas, la obligación de oír missa los dias de precepto, ..., y, a pesar de todo, muy pocos son los que hacen caso de cuanto se les dice, y que vayan a frecuentar los Santos Sacramentos dentro del año, tanto de hombres como de mugeres"⁷.

Durant la primera dècada del segle XX tenim constància de més queixes en aquest sentit: "Aqueixa població, com la inmensa majoria de las altres 's distingeix per lo seu indiferentisme en matèria de religió ... De pietat propiament dita no n'hi ha. Degut a que forman la feligresia una pila de barriades separades més o menys de l'Església parroquial, no s'ha pogut formar un nucleo de persones piadoses ... aixís és que el rector 's troba sol a la missa dels dias feyners, ni es possible que vingui la gent a Rosari..."⁸.

Queixes que continuaven els anys vint, quan Josep Bruquetes, un rector que comptà amb molt de prestigi dins el veïnat, feia avinent al bisbe de Barcelona que, a causa de que la parròquia era molt disseminada: "de mis feligreses uni-

5. Pere ANGUERA: "Anticlericalisme i irreligió a Reus. Notes per a la seva història durant la revolució liberal", dins *Menjapellans, Conservadors i Revolucionaris*, Reus, 1991, ps.15-51.

6. ESCALA: *Consueta...* (1858)

7. ADB, Carpeta 710 de parròquies foranees.

8. BASANY: *Observacions...*(1904)

camente asisten a la Iglesia una vigésima parte de los mismos ... de manera que la gran mayoría no tratan con el párroco sino cuando se casan, cuando hay un bautizo o un entierro”⁹.

Per a solventar aquesta situació, els rectors demanaven que s'edifiqués un nou temple al nucli dels Monjos (on vivia la meitat de la població del municipi) que substituís el que hi havia a Santa Margarida (allunyat dels tres principals nuclis de població). Malgrat que la proposta ja s'havia acceptat l'any 1878 i s'hi arribaren a plantificar els fonaments, les dificultats econòmiques dels feligresos, el poc interès del bisbat i de l'Ajuntament¹⁰ ajornaren “sine die” la seva construcció, que es reprengué els anys vint del segle XX¹¹ i s'aturà de nou els anys trenta. L'església no fou acabada fins als anys quaranta amb el treball forçat dels batallons disciplinaris de presoners de guerra. El seu finançament tingué quatre fonts: la venda d'objectes de la vella església, les donacions de ciment i calç per les fàbriques de ciment del municipi, la recapta entre els veïns i la prestació personal.

No sembla, doncs, que la participació veïnal als actes regulars de l'Església fos gaire nombrosa; al contrari, a començaments de segle se situaria tan sols en una cinquena part dels veïns. Per altra banda, els veïns acostumaven a relacionar-se amb la parròquia per qüestions molt concretes: bateigs, casaments i defuncions. A més, des dels anys noranta hi començarà a haver casaments civils, si bé mai no sobrepassaran el 15% del total anual. En la dècada dels deu tornarà a haver-hi una revifalla de casaments civils fins a situar-se en el 20% i en els anys trenta s'aproparia al 40%¹².

No hem d'oblidar, però que, el rector continuava tenint un poder específic en la comunitat local. Poder que exercia mitjançant el petit, però fidel, nucli de persones més properes. Un poder que anà perdent força a mesura que deixem enrere el segle XIX i ens apropem als anys vint del nostre segle, malgrat els canvis i reformes que s'intentaran. La industrialització del municipi, la radicalització política i social al voltant dels conflictes pagesos dificultaran i limitaran el poder del rector com a força viva del municipi.

9. ADB, Carpeta 710, carta de 21 de juny de 1920.

10. La informació sobre la nova església ha estat extreta de les *Consuetes...*, de la carpeta 710 de l'ADB i dels *Llibres d'Actes Municipals* de l'Arxiu Històric Municipal de Santa Margarida i els Monjos (AHM-SMM).

11. ADB, Carpeta 710 de l'ADB i *Visites Pastorals, Parròquies foranes*, vol. 105, foli 142.

12. AHM-SMM, *Registre Civil, Llibres de Matrimonis*, vols.6-13.

Les relacions del rector amb l'Ajuntament i el poder local

La corporació municipal acostumava a assistir en ple a tots els oficis religiosos i processons, ja fossin per invitació de les germandats (de Sant Antoni o del Pilar) o del rector del municipi per les Festes Majors, per la Candelera, per la verge del Remei o per Setmana Santa.

A partir de 1919¹³, però, trobem alguns signes de ruptura, ja que la majoria de l'Ajuntament s'oposa que el rector del municipi pugui donar doctrina a l'edifici que havia sol·licitat, dins els nuclis dels Monjos, cosa que, evidentment, dificultava que els nens i nenes hi poguessin assistir.

L'any 1922 es decideix d'interrompre la pràctica secular d'anar a l'ofici de la germandat de Sant Antoni dels obrers de la fàbrica de ciment Freixa (que tenia uns 400 obrers), però en canvi s'accepta d'anar a l'ofici de la Candelera (pel febrer) invitats pel mossèn. Per tant, cal entendre aquesta negativa més dins la polèmica creada per les vagues dels anys dinou i vint que per la qüestió religiosa, ja que el mes de febrer refusen de participar en un tedèum organitzat per la Sociedad Cooperativa Agrícola (dels propietaris i els esquiroles). De la mateixa manera que l'any 1923 es declina de participar a les festes de la Candelera.

A partir de l'època de la dictadura (1923–30), els ajuntaments es limitaran a donar-se per assabentats dels oficis eclesiàstics, però sense dir si aniran o no a les celebracions litúrgiques.

Serà precisament durant aquests anys de la dictadura quan el rector, Joan Bruquetes, prendrà una postura favorable als republicans moderats i els rabassaires en el seu enfrontament amb els propietaris agrícoles i la Unió Patriòtica¹⁴. Aquest enfrontament era una mostra més de la descomposició dels governs municipals dictatorials i del trencament entre dos dels principals aliats en el seu suport a la dictadura, les classes benestants locals i el clergat. Les queixes arribaran, per una o altra banda, fins al capità general de Catalunya i el bisbe de Barcelona.

Les autoritats locals recriminaven les gestions del rector per a posar en llibertat uns rabassers detinguts i per a "inmiscuirse en asuntos que nada tienen que ver con su sagrado ministerio" i pel fet que utilitzés el púlpit per a anar contra l'autoritat¹⁵. El trencament arribà fins al punt que l'Ajuntament recollí signatures (sols n'aconseguí seixanta) per a demanar al Ministeri de Justícia i Culte que el fes fora del municipi, tot al·legant que tenia una excessiva inter-

13. AHM-SMM, lligalls G-11, sessió de 5 de gener de 1919 i G-12, sessions de 15 de gener de 1922 i 28 de gener de 1922.

14. Informació sobre aquest conflicte i la postura del rector a l'Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona (AHGCB), *Negotiat d'Associacions*, expedient 6.143 i ADB, *Carpeta 710 de Parròquies Foranes* i AHM-SMM, *Actes Municipals* de 1929–1930 (lligalls G-26 i G-27).

venció en els afers públics i que, amb la seva actitud, allunyava de l'Església "las personas verdaderamente devotas y a las que se precian de solventes en su moralidad ... las personas que tienen solvencia moral y material en este pueblo"¹⁶.

El rector, no sols defensà la innocència dels tres detinguts, sinó que realitzà gestions davant el governador i el capità general de Catalunya¹⁷ per aconseguir el seu alliberament. I dient que l'odi del poble contra les autoritats municipals es devia a la seva mala gestió durant els anys de la dictadura i no les "prédicas del cura".

Malgrat aquesta decidida opció pro-republicana del rector, l'Església del municipi veurà de prop les flames de l'anticlericalisme que esclatarà al camp del Penedès amb la revolta de l'octubre de 1934. El seu posicionament a favor del republicanisme moderat l'allunyarà de les elits econòmiques locals (grans propietaris, industrials del ciment i grans comerciants) i l'aproparà als sectors intermedis de la pagesia, però no millorarà les seves relacions amb els sectors més pobres de la societat: els parcers i els jornalers agrícoles i industrials.

Les difícils relacions entre rector i bisbe

Però si difícils eren les relacions entre el rector i els veïns o l'Ajuntament, tant o més ho eren entre el rector i el bisbe. La plaça de Santa Margarida era considerada com una mena de desterrament pel seu allunyament de la capital, les poques rendes i les males condicions higièniques de la casa rectoral que provocaven moltes malalties¹⁸. Això feia que el rector aprofités les visites del bisbe per a recordar-li la seva precària situació.

La visita pastoral de l'any 1852 és una bona mostra del que diem. Aquells anys el rector dormia a Penafel (una ermita al mig de la muntanya), i hi portà el bisbe a dormir, cosa que no agradà gens a aquest, ja que es va queixar d'haver de: "soportar con edificante abnegación y humilde paciencia las veinte horas que demoró en aquella casa llena únicamente de reptiles que le martirizaron a él y a su comitiva"¹⁹.

15. AHGCB *Negociat d'Associacions*, expedient 6.143, carta del jutge municipal al bisbe de Barcelona, amb data 16 de febrer de 1930.

16. Carta localitzada a ADB, *Carpetes 710*.

17. Carta de 28 de gener de 1930, localitzada a l'AHGCB-NA, Expedient 6.143.

18. ADB, *Carpetes 710*.

19. ADB, *Visites Pastorals, Parròquies foranes*, vol.91, foli 124.

En tot cas, però, la visita del bisbe era aprofitada per animar la població en la seva religiositat amb constants discursos: “aprovechando la feliz coyuntura de hallarse congregados los fieles todos o casi todos en aquel sagrado recinto, improvisó con su acostumbrada unción y felicidad un segundo discurso en el que manifestó las fealdades y temibles consecuencias del vicio y la irreligión, e interesó las autoridades y jefes de familia para que cada uno contribuyera a la extirpación de dichos males”²⁰, l'ajudant del bisbe que redactà la nota no deixa d'anotar aquesta guinya: “al retirase S.E.G. dejando a su auditorio conmovido y, sin duda, mejorado.”

La visita finalitzava amb els consells del bisbe al rector: “presentandose a la vista de sus feligreses como un dechado de todas las virtudes. Sea muy prudente y haga para conservar las buenas relaciones con las autoridades y personas influyentes para explotarlo todo en beneficio de las costumbres y corrección de abusos”²¹.

Les relacions entre bisbe i rector eren, doncs, força complicades, tot i que podem apreciar una certa millora a partir de començaments del segle XX, quan els rectors agafen amb més empenya la seva tasca i intenten sistematitzar i regularitzar les consuetes i les activitats socials vers la comunitat, encara que sembla que sense massa èxit.

Pel que fa a les rendes del rector, a començaments de segle, era d'unes 1.125 pessetes l'any. La meitat provenia de l'estat, el 10% de particulars i el 40% restant, dels serveis: oficis, enterraments, baptismes, etc.²².

Religiositat popular, indiferentisme i anticlericalisme durant el primer terç del segle XX

El nombre de veïns que, almenys un cop a l'any, havien complert amb la comunió era força alt i voltava els 800 a finals del XIX (arribant fins als 860 en 1898) d'una població de 1.335 persones. Després, malgrat el lleuger augment de la població, es va reduint fins als 600 a començaments de segle. Passant de representar el 60% en 1893, el 42% en 1901 i el 51% en 1903²³. Per tant, de mica en mica el percentatge de veïns que compleix, un cop a l'any, les seves obligacions religioses va disminuint.

Aquest poc interès pels assumptes religiosos, o la poca assistència als seus actes, és una constant que trobem reflectida a cada una de les visites pastorals

20. *Ibidem*.

21. ADB, *Visites Pastorals, Parròquies foranes*, vol.93, foli 81.

22. BASANY: *Observacions...* (1904)

23. Darreres pàgines de la *Constueta...*

que fa el bisbe de Barcelona, tant el segle XIX com el XX²⁴.

La creixent extensió de l'associacionisme popular al municipi influí de manera directa en la disminució dels efectius de la parròquia. Les dècades dels anys deu i vint, el municipi visqué una veritable eclosió d'associacions populars: germandats, societats recreatives, partits i sindicats. Serà, però, als anys trenta quan es produeixi un increment de l'indiferentisme religiós i de l'anticlericalisme. La visita pastoral del bisbe de Barcelona de l'any 1935²⁵ serveix perquè el rector, Josep Duran i Margarit, reconegui que, malgrat no existir "secta alguna, algunos feligreses, debido a las campañas político-sociales, hacen pública ostentación de apostaría ... parece que hay algunos afiliados a la liga laica que existe en Vilafranca con fines políticos, aunque es cosa no comprobada", aquest fet es reflectia, com hem dit, en el nombre de casaments civil (sis en tres anys) i enterraments civils (catorze en tres anys) que havia anat augmentant. També, cada cop es refusava més l'administració dels últims sacraments, ja que la meitat dels que havien mort des del gener de 1931 ho havien fet.

Josep Duran, en el seu informe al bisbe de Barcelona, afegia que hi havia "escassa concurrència a los actos religiosos ... ordinariamente cumple el precepto de oír misa, un ocho por ciento de los feligreses i ... cumplen el precepto de comulgar por Pascua el veinte por ciento de feligreses obligados ... i no passa de veinte fieles que constantemente reciben los santos sacramentos todas las fiestas". El rector posava com a excusa que "durante las mañanas de los días festivos, los labradores, en una proporción del cincuenta por ciento, se dedican a trabajos manuales", en lloc de reconèixer que la religiositat popular havia disminuït. Pel que fa als costums apuntava que malgrat: "no se conocen otros graves escandalos públicos contra la santidad del matrimonio", amb fonament "puede conjeturarse que, privadamente, la inmoralidad más abyecta se ha enseñoreado de las costumbres, debido a la falta de espiritualidad i religiosidad en todas las clases sociales."

Per a compensar aquesta situació i el fet que l'escola, malgrat no ser anticatòlica, fos laica, es feia molta incidència en la doctrina²⁶. A més, de cara a captar la joventut i entretenir-los "con recursos honestos i sanas lecturas, conferencias con proyecciones" s'havia construït "un salón destinado adhoc, para poner en práctica los medios proporcionados por la moderna pedagogía catequística". És a dir, la parròquia modernitzava els instruments de captació de nois i noies, davant la creixent influència d'altres alternatives laiques: par-

24. Vegeu els llibres de visites pastorals de l'ADB citats en la nota 4.

25. ADB, *Visitas Pastorales, Parròquies foranes*, vol.129.

26. Mn. Manuel SOCADA i OLIVELLA: *Consuetudina de la parròquia de Santa Maria de la Bisbal del Penedès (1903)*, Reedició de 1993, ps. 2 i 32

tits, sindicats, societats, etc. A més a més, els nens i nenes, eren utilitzats per a fer arribar propaganda catòlica a les famílies: “por medio de los niños procuramos hacer llegar a las familias, hojas i revistas de propaganda religiosa i de caracter apologético, como la “Hoja Dominical”, la “Fiesta Santificada”, la revista “Ave María”, hojas misioneras...”

Pel que fa a la gent adulta, en canvi, mantenia les organitzacions tradicionals, com la confraria de la Nostra Senyora del Roser, l'arxiconfraria de les Filles de Maria i l'Apostolat de la Oració. Però el rector havia perdut totalment el control sobre les dues societats de socors mutus que tenien denominació religiosa, la de Sant Josep, de caire agrícola, i la de Sant Antoni dels obrers de la Freixa, ja que “en la actualidad (estan) totalmente independizadas de la tutela parroquial”. A més, com reconeixia el rector “se leen muchos periódicos liberales o irreligiosos por su caracter político. La mayor parte de lectores lo es de la prensa llamada independiente”, és a dir, els canals tradicionals d'informació i d'influència havien perdut molt de pes.

Davant l'ofensiva laica, el bisbe recomanava als feligresos que “tengan asimismo muy presente las normas de la cristiana modestia en el vestir, eviten con suma diligencia las malas lecturas, diversiones deshonestas i malas compañías... Ser buenos católicos, cumplidores de los Mandamientos, particularmente el de santificar las fiestas i muy devotos de la Sagrada Eucaristía”.

Aquesta actitud ideològica i social d'indiferència religiosa creixent tenia el seu vessant econòmic. Ja l'any 1858²⁷ trobem algunes queixes del rector sobre la poca participació econòmica dels veïns a la parròquia, ja que “los parroquianos no asistían al ofertori per no donar ganància al R. Rector; resultant pues que ni el R. Rector, ni el Sant del cual se fa la festa, arreplegaban diner algun”, davant aquesta situació es va decidir de “donar al R. Rector tres pesetes per cada diada, en lloch de una lliura, que antes donaban y de ésta manera el R. Rector no pert lo dret, y el Sant guaña alguna cosa en los ofertoris.”

A començaments de segle el rector Joan Basany continuava queixant-se: “Generosidad per la Església y el rector no n'hi ha, comensant per tots 'ls propietaris y acabant per l'últim de la parròquia: aixís que ningú dona res ... y si no fos per tres o quatre famílies que si no donen materialment és perquè no poden, però en canvi posen tota la bona voluntat y zel pera ajudar al Párroco.”²⁸.

Aquesta queixa de la manca de col·laboració econòmica dels parroquians la trobem en altres consuetes, com la de la Bisbal del Penedès (municipi de

27. ESCALA: *Consueta* (1858).

28. Joan BASANY, rector, *Observacions sobre algunes de les principals costums d'eixa parròquia de Sta. Margarida del Panadès* (1904), a l'AP-SMM.

1.600 habitants el 1900 i situat al Baix Penedès) de l'any 1903²⁹: “Como el terreno que cultivan es pedregoso y áspero, las cosechas que obtiene por el mucho trabajo que en él emplean, en general, son escaso, de ahí que sean avaros, y considerando que el párroco es el más rico de la villa, hacen cuanto pueden para escamotearle los derechos que le corresponden, y hasta ha de mantener altercados para hacerlos todos efectivos. De este modo se ha de pedir algo más para alcanzar lo justo.”³⁰.

El funcionament de la parròquia i la consuetud parroquial

La consuetud de l'any 1903 ens permetrà de conèixer millor el funcionament de la parròquia³¹. Pel que fa a les persones que donaven un cop de mà al rector, els obrers de la parròquia eren dos masovers que s'encarregaven d'ajudar el rector en determinades funcions religioses i d'anar a captar un cop acabada la missa. El campaner tenia casa franca i, a més, la capta dels bateigs i la plega del blat i del vi. Aquesta plega li corresponia perquè: “cuant al istiu 's presenta mal temps, lo campaner toca a bon temps y per cert que no te may mandra, puig la capta del blat i del vi es per això, pensan 'ls pagesos que molt dependeix la conservació dels fruits de la terra, de la puntualitat en tocar las campanes”. La seva missió era tocar cada dia a oració, al matí al migdia i a la nit, i les vigílies i dies de festa per a la missa. La funció del campaner era força important per a la parròquia, com assenyala el rector.

Els dotze escolans ajudaven a fer la missa diària en grups de dos o tres i de sis els dies de festa. Els escolans tenien una part del que es recollia dels bateigs, dels casaments i dels funerals. Mossèn Joan Casant ens explica la tàctica a seguir per a mantenir aquest grup d'escolans: “Para més animarlos, se'ls deixa assistir a la castañada que's celebra 'l dia de Tot-Sants a la tarda, ab los Cantors de la Església i algún any neula y turrns per las festas de Nadal y pera pagar als que venen al sal-pis se'ls dona, si son poch's una dotzena, si molts mitja dotzena d'ous, o be com he fet algún any, se'ls convida per Pascua a menjar la mona y una bona plata de crema. Va molt be aixis mateix fer alguna surtideta de truitas, butifarra y millor encara si potser pollastre”.

Les institucions lligades a la parròquia eren la Confraria del Roser que tenia 40 socis el 1910 i les filles de Maria que en tenia un centenar i que ens indica que un col·lectiu social en el que tenia especial incidència el rector era

29. ESCODA: *Consuetud ...*(1903).

30. *Ibidem*, pàg.31.

31. Per a tot aquest apartat seguim les descripcions de Josep BASANY: *Observacions...*(1904), i totes les citacions corresponen a aquest document, excepte quan s'indiqui el contrari.

el de les dones. En canvi, l'Apostolat de la Oració, format pels homes, no en tenia cap³². Unes institucions semblants funcionaven a la Bisbal del Penedès³³.

A més d'aquestes entitats, l'any 1915, el bisbe proposà en la seva visita pastoral que davant el creixement del nombre d'obrers, el rector "establezca alguna institución cristiano social que favorezca a sus feligreses y promueva la concurrencia de obreros a los Ejercicios espirituales que se dan en Sarrià"³⁴. No sembla que aquesta proposta tingués massa èxit.

Les celebracions religioses més importants eren el Mes de Maria, la festa de la Candelera, que es feia a "tota orquestra" i era organitzada per la confraria del Remei. La de la Mare de Déu de març (el dia 25) en què es feia una processó a l'ermita de Penafel: "se surt a les 9 en punt. Hi assisteix la Corporació Municipal, totes les administracions portant les banderes y un nombre bastant regular de fidels, que ordinariament no baixa de un centenar", segons els feligresos "era un vot de poble qu's va complint de temps immemorial". Durant la processó s'anaven cantant les lletanies i resant oracions i a dalt l'ermita es feia l'ofici on es cantaven els goigs, i després tothom a dinar.

Però, la celebració religiosa que tenia més seguidors era l'aplec del dilluns de la primera Pasqua a Penafel, una celebració meitat religiosa meitat civil. En aquest cas hi havia ofici, però no processó i, segons, el rector "és molt convenient que'l Rector, a la tarda, vagi a donar alguna mirada per evitar escàndalo y profanacions, en vista de la gran gentada que s'acobla a la plaça i dintre la capella."

Les celebracions de la Setmana Santa s'iniciaven el diumenge de Rams amb la benedicció i continuaven amb un seguit d'oficis i processons fins al diumenge sant en el qual "no's predica i sols diuen dos paraules de felicitació al poble ab motiu de la Pasqua. Tothom està impacient pera sentir les Caramelles". Aquí retrobem de nou aquest fort lligam entre activitats religioses i civils que són les que acostumen a tenir millor acollida entre la població.

La Primera Comunió és un altre element important de les celebracions religioses i del funcionament de la parròquia, i pel qual els nens i les nenes es preparen assistint a "doctrina" de 8 a 9 del matí i des de l'endemà del dimecres de Cendra fins a l'abril. Un cop feta la comunió els nois podran ingressar a l'Apostolat i les noies a les Filles de Maria. La importància del catecisme és ressaltada per Joan Basany: "Encara que molts pares rondinen perquè dura tant lo temps de la doctrina, en això no he volgut transigir may, essent molt

32. Carpeta 710 de l'ADB

33. Carpeta 710 de l'ADB.

34. ADB, *Visites Pastorals, Parròquies foranes*, vol.105, foli 142

rigorós en les faltes y procurant que assisteixin almenys tres mesos.”

Les festes majors, que cada cop més anaren augmentant el seu component laic, se celebraven als tres nuclis de població. Als Monjos, el diumenge més proper a Santa Margarida; a la Ràpita, el mes proper a Sant Domènec (capella on se celebrava l'ofici), i a cal Rubió, el diumenge més proper al Pilar (a la capella de la família Ballester). Com deia Josep Bruquetes “los tres grupos más numerosos –cal Rubió, la Ràpita i els Monjos– como quien dice se gobiernan independientemente a pesar de formar un solo municipio, cada uno de ellos tiene su Fiesta Mayor particular, para no comunicarse los unos con los otros han levantado en sus localidades, para divertirse, una sala de baile y café”³⁵.

Algunes conclusions

De l'anàlisi que hem fet es desprenen un seguit de punts sobre les relacions entre institucions religioses i societat que ara pretenem de sintetitzar. En primer lloc cal considerar que aquestes relacions depenen de la doble dinàmica que s'estableix entre el rector i els seus superiors (el bisbe) institucionals, per un costat, i per l'altre de la que s'estableix entre el rector i la comunitat on actua, tant respecte a les classes dominades com a les classes dominants. I al bell mig d'aquestes dinàmiques, la personalitat del rector.

Les relacions entre rector i bisbe no semblen gaire bones el segle XIX i en canvi podem apreciar una millora el primer terç del segle XX, producte tant de la millor preparació religiosa dels rectors que vénen al municipi com de la millor atenció del bisbe vers els problemes d'aquests.

Pel que fa a les relacions entre rector i comunitat, hem pogut veure com, a partir de començaments del segle XX, s'establí una bona relació entre aquell i els sectors de la pagesia mitjana i, sobretot, d'un important grup de dones (al voltant de les Filles de Maria). Aquesta relació trencarà les tradicionals bones relacions entre elit econòmica i clergat característiques del segle XIX al nostre municipi.

Pel que fa a la influència de l'Església local sobre la comunitat, sembla apreciar-se un procés continuat de davallada. Ja que si a finals del XIX un 20% dels veïns assistien regularment a missa, els anys trenta sols ho feia un 8% d'aquests. Per altra banda, les queixes dels rectors, com hem vist, son contínues pel que fa a l'indiferentisme religiós dels habitants d'aquest municipi.

35. BASANY: *Observacions...* (1903)

pi. I aquesta seria, potser, la característica principal del veïnatge pel que fa a qüestions religioses: l'indiferentisme, a mig camí de la religiositat popular i de l'anticlericalisme. Encara que ambdues opcions extremes es mantenen, són clarament minoritàries.

Aquest indiferentisme religiós s'accentuaria la segona i tercera dècades del segle XX de forma paral·lela al creixement de l'associacionisme laic i popular, des de les germandats de socors mutus a les societats recreatives, passant pels sindicats agrícoles i obrers i els partits polítics. Aquest indiferentisme creixerà també a la calor de les lluites sindicals i agràries dels anys vint i trenta que polaritzaran la societat catalana.

Cada cop més, un terreny fins ara ocupat per la parròquia deixa el seu lloc a la societat laica, sense que això comporti un sentiment antireligiós generalitzat entre la població d'aquest municipi, com ho demostra la contínua participació massiva a aquelles celebracions meitat religioses meitat laiques com els aplecs.